

คืนชีพขยะดอกไม้: กลีบดอกไม้ไร้ไซเคิล + โอกาสที่ไม่รู้จบ กรณีศึกษาปากคลองตลาด ตลาดดอกไม้ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

นักวิจัย: อาจารย์รักสิริ แก้วเทวี

สำนักวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ร่วมกับ Capyper:

ปณัสยาญ์ เจริญจิตติวงศ์

สิริณัช อ่อนนุชมงคล

ณัฐกุล สุขประเสริฐงาม

ทุนวิจัย: 25,000 บาท

หน่วยงานให้ทุน: สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน)

ที่มาและความสำคัญ

ย่านปากคลองตลาดเป็นย่านการค้าที่มีวัฒนธรรมที่น่าสนใจของกรุงเทพฯ และถือเป็นย่านที่สร้างมิติใหม่ให้กับเมืองมายาวนาน เมื่อพูดถึงปากคลองตลาด ทุกคนมักจะนึกถึงตลาดดอกไม้ที่คึกคัก มีดอกไม้สดให้เลือกซื้อหลากหลายชนิดในโอกาสต่างๆ แต่ปากคลองตลาดไม่ใช่ตลาดดอกไม้ตั้งแต่แรก ก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 บริเวณท่าเรือปากคลองเป็นตลาดปลาที่มีเรือประมงจากทำจันซึ่งเป็นพื้นที่สมุทรสาครในปัจจุบันเดินทางมาที่ทำเรือนี้ แต่ในรัชกาลที่ 5 ตลาดปลาแห่งนี้จึงถูกยกเลิกไป เมื่อประมาณ 40 ปีก่อน ปากคลองตลาดคึกคักน้อยกว่าท่าเรือท่าเตียนซึ่งเป็นตลาดขนาดใหญ่ในสมัยนั้น กลุ่มพ่อค้าแม่ค้ามักไม่แวะแลกเปลี่ยนสินค้าที่ทำเรือปากคลองถาวร แต่จะรวมตัวกันและเปลี่ยนถ่ายสินค้าระหว่างท่าเตียนและท่าปากคลอง จึงเกิดเป็นตลาดน้ำขนาดเล็กขึ้นในบริเวณดังกล่าว หลังจากที่โรงเรียนสอนภาษาจีนเก่าถูกทุบทิ้งและสร้างตึกแถวขึ้นมาที่ปากคลองตลาด บรรยาการการค้าขายจึงคึกคักขึ้น แต่พื้นที่ตลาดเดิมยังคงจำกัดอยู่แต่บริเวณท่าเรือและกระจุกตัวอยู่ตามริมน้ำ เนื่องจากการขนส่งทางถนนยังไม่เป็นที่นิยม ต่อมาเมื่อการค้าขายย่ำแย่ พ่อค้าแม่ค้าก็เริ่มใช้พื้นที่ริมถนนทั้งในรูปแบบของร้านค้าและพ่อค้าแม่ค้า ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ย้ายกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าบริเวณกำแพงวัดโพธิ์และตลาดสดจังหวัดมารวมกันที่ปากคลองตลาด ทำให้ย่านการค้านี้คึกคักยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การก่อสร้างอาคารตลาดยอดพิมานบริเวณเชิงสะพานพุทธและการขยายตลาดไปทางด้านตรงข้ามของถนน ทำให้ย่านปากคลองตลาดครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่ท่าเทียบเรือปากคลองตลาดไปจนถึงสะพานพุทธตลอดแนวริมฝั่งแม่น้ำและถนนที่ตัดขนานไปกับแม่น้ำ ปัจจุบันปากคลองตลาดเป็นตลาดสดขนาดใหญ่ ปลูกและส่งผัก ผลไม้ และดอกไม้ ประกอบด้วย 3 ตลาด คือ ตลาดยอดพิมาน ตลาดองค์การ และตลาดส่งเสริมเกษตรกรไทย

แม้ปัจจุบันปากคลองตลาดจะคึกคักไปด้วยผู้คนตลอด 24 ชั่วโมง แต่ในธุรกิจดอกไม้ก็มีช่วงฤดูกาลที่ร้านค้ามักเรียกว่า “ช่วงไม้ตาย” คือช่วงที่ไม่มีเทศกาลสำคัญ เช่น วันวาเลนไทน์ วันรับปริญญา เป็นต้น ส่งผลให้ดอกไม้ที่ขายไม่ออกมักกลายเป็นขยะ ขยะดอกไม้บางชนิดอาจเกิดจากดอกไม้ที่ต้องตัดแต่งให้สวยงามและเหมาะสมสำหรับทำช่อดอกไม้ ขยะดอกไม้มักถูกทิ้งรวมกับขยะประเภทอื่นๆ เช่น ขยะพลาสติก ขยะอาหาร ขยะกระดาษ เป็นต้น ทำให้เกิดปัญหาขยะที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้อีก แนวทางการพัฒนาที่เป็นไปได้อาจไม่ใช่แค่แก้ปัญหาการแยกขยะเท่านั้น แต่ยังเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับดอกไม้ที่ไม่เช่นนั้นจะกลายเป็นขยะ ทั้งจากมุมมองของผู้ขายและบุคคลภายนอกที่เข้ามาซื้อดอกไม้ในปากคลองตลาด แม้ว่าดอกไม้เหล่านั้นจะไม่สวยงามพอที่จะขายหรือเหลือทิ้ง แต่ยังคงมีคุณภาพ

เพียงพอที่จะนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่นได้ โครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับปัญหาขยะและสร้างความตระหนักรู้ในการคัดแยกขยะโดยเพิ่มมูลค่าให้กับขยะดอกไม้

ภาพที่ 1: ขยะที่พบในพื้นที่ปากคลองตลาด

(a)

(b)

ภาพที่ 2: การรวบรวมขยะดอกไม้: (a) ขยะดอกไม้จากร้านค้า และ (b) ขยะที่เก็บจากร้านค้า

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจและวางแผนการลดปริมาณขยะดอกไม้ในพื้นที่ปากคลองตลาดอย่างยั่งยืน
2. เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์จากร้านดอกไม้ในพื้นที่ปากคลองตลาด โดยนำขยะในพื้นที่มาพัฒนาต่อยอดให้กลับมาเป็นรายได้สู่ชุมชน
3. เพื่อสร้างความตระหนักรู้ให้กับคนในชุมชนและประชาชนที่เข้าเยี่ยมชมนิทรรศการได้ตระหนักถึงความเป็นไปได้ในการพัฒนาต่อยอดจากขยะดอกไม้
4. เพื่อสร้างกระบวนการออกแบบแบบมีส่วนร่วมจากปัญหาจริงในพื้นที่ให้กับนิสิตนักศึกษาหลักสูตรการออกแบบ
5. เพื่อสร้างกระบวนการออกแบบแบบมีส่วนร่วมโดยใช้พื้นที่ปากคลองตลาดเป็นต้นแบบ
6. เพื่อสร้างกิจกรรมเผยแพร่ความรู้ให้กับคนในชุมชน

ขั้นตอน

1. Collecting: รวบรวมชยะดอกไม้ การรวบรวมเศษดอกไม้จากร้านค้าในพื้นที่ปากคลองตลาด เกิดจากการนำดอกไม้มาตัดมาทำเป็นช่อดอกไม้หรือดอกไม้เหลือจากการขาย ชยะส่วนใหญ่ในพื้นที่ปากคลองตลาดไม่ได้ถูกแยกประเภทก่อนนำไปทิ้ง ทำให้เศษดอกไม้ปะปนกับขยะพลาสติก กระดาษ และขยะอื่นๆ ทำให้ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้ เมื่อรวบรวมชยะแล้ว ชยะจะถูกแยกเป็นกลีบดอกไม้ ก้านดอกไม้ และเศษดอกไม้ เพื่อนำไปแปรรูปเป็นกระดาษดอกไม้

จากการรวบรวมและคัดแยกชยะพบว่าเศษดอกไม้ส่วนใหญ่มักเป็นก้านดอกไม้และกลีบดอกไม้ที่รอยชำหรือฉีกขาด เนื่องจากก้านดอกไม้ที่ยาวเกินไปจะต้องตัดทิ้งเพื่อให้เหมาะกับการทำช่อดอกไม้ และกลีบดอกไม้บางส่วนอาจได้รับความเสียหายระหว่างการขนส่ง จึงยังอยู่ในสภาพดีพอที่จะนำไปขายได้

2. Recycling: เปลี่ยนรูปชยะดอกไม้ นำเศษดอกไม้ที่คัดแยกแล้วมาดัดให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ ผสมกับเศษกระดาษและน้ำเพื่อทำเป็นเยื่อกระดาษ ในอัตราส่วนเศษดอกไม้ต่อกระดาษ 40 : 60 ทำให้ได้เยื่อกระดาษที่มีความหนาแน่นเพียงพอที่จะยึดติดกันเป็นกระดาษได้ จากนั้นจึงนำไปอบแห้งในแม่พิมพ์กรีดตามขนาดที่เลือก จากนั้นกดให้เยื่อกระดาษมีความหนาแน่นเพียงพอ แล้วทิ้งไว้ให้แห้ง

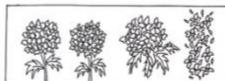
จากการทดลองคัดเลือกรุ่นและสัดส่วนของดอกไม้ที่เหมาะสมที่สุดในการขึ้นรูปกระดาษ โดยในขั้นแรกเลือกใช้ก้านดอกไม้ เช่น ดอกทานตะวัน พบว่าไม่สามารถขึ้นรูปได้ เนื่องจากเยื่อไม่สามารถขึ้นรูปเป็นแผ่นและมีความยืดหยุ่นต่ำ ทำให้ไม่สามารถพับหรือโค้งงอกระดาษได้ ดังนั้นการเปลี่ยนมาใช้กลีบดอกไม้ เช่น กุหลาบ ดาวเรือง และกล้วยไม้ จึงเป็นดอกไม้ที่มีขายกันอย่างแพร่หลายในบริเวณปากคลองตลาด ส่งผลให้ปริมาณชยะจากดอกไม้ประเภทนี้มีสูงมาก เมื่อกลีบดอกไม้ดังกล่าวมาผสมกับเศษกระดาษแล้ว กระดาษจึงสามารถขึ้นรูปได้

3. Creating: สร้างสรรค์กระดาษดอกไม้ นำดอกไม้กระดาษมาสร้างสรรค์เป็นผลงานที่ตอบโจทย์ความต้องการของคนในชุมชนปากคลองตลาด โดยเริ่มต้นจากการศึกษาปัญหาชยะในชุมชนที่เกิดจากการขายดอกไม้ และการหาแนวทางในการนำเศษดอกไม้เหลือใช้กลับมาใช้ใหม่ โดยผลงานจะต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่คนในชุมชน และต้องสามารถใช้งานได้จริงและสอดคล้องกับวิถีชีวิต โดยให้ผู้เรียนศึกษาบริบทของพื้นที่ วิถีชีวิต และปัญหาต่างๆ จึงได้คิดค้นวิธีการสร้างมูลค่าเพิ่มจากกระดาษดอกไม้ โดยใช้ความหมายของดอกไม้ 7 ดอก ที่คัดเลือกจากดอกไม้ที่จำหน่ายในเขตปากคลองตลาด มาออกแบบเป็นลวดลาย ทั้งในของที่ระลึกและกระดาษห่อดอกไม้ เพื่อให้คนในชุมชนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

ผลงานการออกแบบที่ค้นคว้าจากนักศึกษา สำนักวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ชื่อไทย : Flower of hydrangea
ชื่อไม้ : Hydrangea
ความหมาย : ความผูกพันความเคารพ สูงส่ง และศรัทธา
แบบ ทนทานแข็งแรงคงทนยาวนาน และสวยงาม
คำอธิบาย : ความเป็นระเบียบเรียบร้อยที่ผู้รับชมที่
ได้รับลายคงทนคงทน และสวยงามไปตลอด
ของกระดาษเพื่อป้องกันความเสียหาย

Scanned with CamScanner

ชื่อไทย : Mulan
ชื่อไม้ : Mulan (Gulmala)
ความหมาย : เป็นไม้ที่ทนทานและมีความแข็งแรงสูง
มีความหมายดีและมีความหมายดี
คำอธิบาย : ความเป็นระเบียบเรียบร้อยที่ผู้รับชมที่
ได้รับลายคงทนคงทน และสวยงามไปตลอด
ของกระดาษเพื่อป้องกันความเสียหาย

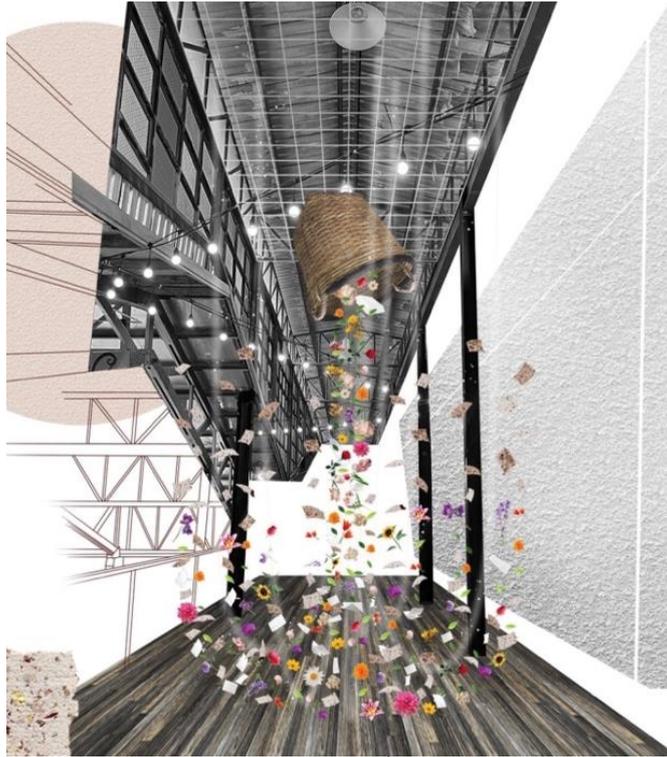

Scanned with CamScanner

ภาพที่ 3: การออกแบบของนักศึกษา

ชิ้นงานจัดแสดง

ผลงานจัดแสดงนี้จะแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของดอกไม้ จากดอกไม้สดที่ขายได้ในปากคลองตลาด สู่ดอกไม้เหลือทิ้งที่อาจไม่มีมูลค่า แต่สามารถนำไปแปรรูปเป็นกระดาษดอกไม้จากกระบวนการรีไซเคิล และนำไปผลิตเป็นผลิตภัณฑ์อื่นเพื่อเพิ่มมูลค่าได้ เพื่อสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับขยะดอกไม้และกระบวนการรีไซเคิลให้กับผู้มาเยี่ยมชมและคนในชุมชน

ภาพที่ 4: การออกแบบชิ้นงานจัดแสดง

ระยะเวลา

ตุลาคม 2566: รวบรวมความต้องการของประชาชนในชุมชนปากคลองตลาด – ด้านการจัดการขยะและเศรษฐกิจ

พฤศจิกายน 2566: ออกแบบโดยมีส่วนร่วมกับนักศึกษาและคนในชุมชนเพื่อค้นหาวิธีแก้ไขปัญหา

ธันวาคม 2566: กระบวนการทดลองออกแบบผลิตภัณฑ์

มกราคม – กุมภาพันธ์ 2567: นิทรรศการและการบรรยายพิเศษสำหรับคนในชุมชนนอกมหาวิทยาลัย

ผลลัพธ์

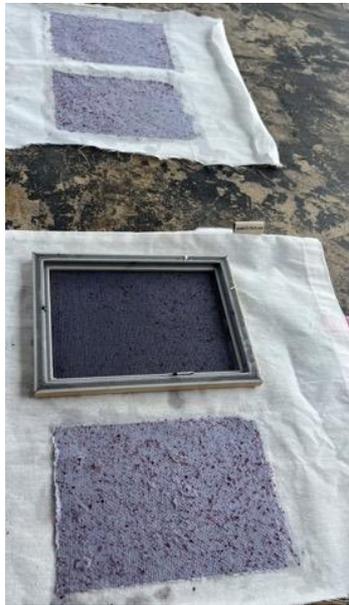
โครงการที่วางแผนไว้:

- การวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน
- กิจกรรมส่งเสริมการศึกษา
- กระบวนการทดลองออกแบบผลิตภัณฑ์

- การจัดนิทรรศการ

โครงการเฉพาะกิจ:

- ในกระบวนการทดลอง มีความต้องการเพิ่มเติมจากชุมชนในการเพิ่มคุณสมบัติกันน้ำให้กับกระดาษห่อดอกไม้เพื่อใช้ห่อดอกไม้ จึงได้ทำการทดลองเพิ่มคุณสมบัติกันน้ำอีกครั้ง

(a)

(b)

ภาพที่ 5: กระบวนการเปลี่ยนรูปขยะดอกไม้ (a) กระบวนการพิมพ์แบบ และ (b) กระบวนการตากแห้ง

(a)

(b)

ภาพที่ 6: ชิงงานจัดแสดงจากกระดาษดอกไม้ในงานเทศกาลออกแบบกรุงเทพฯ

ประโยชน์ที่เกิดขึ้น

1. แผนงานลดขยะดอกไม้อย่างยั่งยืนในชุมชนปากคลองตลาด
2. พัฒนามูลค่าผลิตภัณฑ์จากร้านดอกไม้ในชุมชนปากคลองตลาดจากขยะภายในชุมชนและพัฒนาคืนสู่ระบบเศรษฐกิจชุมชน
3. สร้างความตระหนักรู้ให้กับคนในชุมชนและประชาชนที่เข้าเยี่ยมชมนิทรรศการให้ตระหนักถึงความเป็นไปได้ในการพัฒนาต่อจากขยะดอกไม้
4. กระบวนการออกแบบร่วมมือจากปัญหาจริงในพื้นที่สำหรับนักศึกษาหลักสูตรออกแบบ
5. กระบวนการออกแบบร่วมมือโดยใช้พื้นที่ปากคลองตลาดเป็นต้นแบบ
6. กิจกรรมเผยแพร่ความรู้แก่คนในชุมชน

การมีส่วนร่วม

1. ชุมชน: ขยะจากดอกไม้ คือ ขยะที่ได้มาจากการตัดแต่งดอกไม้เพื่อทำเป็นช่อดอกไม้หรือดอกไม้ที่เหลือจากการขาย ซึ่งปัจจุบันยังไม่มีมีการแยกขยะอย่างถูกวิธี ทำให้ไม่สามารถนำขยะไปใช้ประโยชน์ได้ การสร้างมูลค่าเพิ่มผ่านการออกแบบเป็นอีกวิธีหนึ่งในการสร้างความตระหนักรู้และสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะกระดาษ นำไปสู่การคัดแยกขยะและการนำกระบวนการรีไซเคิลอย่างยั่งยืนมาใช้ในอนาคต
2. นักศึกษา: นักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาสถาปัตยกรรมและการออกแบบ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ออกแบบต้นแบบดอกไม้กระดาษ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา ARC62-123 Basic Design โดยนักศึกษาได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนปากคลองตลาด บริบท ลักษณะเฉพาะ ผลิตภัณฑ์ และดอกไม้ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ จากนั้นจึงออกแบบโดยใช้ความหมายของดอกไม้ชนิดต่างๆ เป็นแนวคิดหลักของการออกแบบ เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับงานออกแบบและเพิ่มมูลค่าให้กับขยะจากดอกไม้

การเผยแพร่

<https://www.bangkokdesignweek.com/en/bkkdw2024/program/70640>

<https://groundcontrolth.com/blogs/bkkdw-2024>

<https://urbancreature.co/one-day-for-bkkdw-2024/>

<https://www.thairath.co.th/lifestyle/travel/2758952>

<https://www.sarakadeelite.com/lite/bkkdw2024-phra-nakhon-pak-khlong/>